

modacija spram religije, države, i tako dalje“ (ibid.) jer ona nije proizlazila iz njegova moralnog nedostatka, nego iz „laži njegova principa“ (ibid.)⁴⁶.

Marxova ambicija, gotovo veća od Hegelove idealističke, koja je ipak logički i realiter lučila esenciju i egzistenciju, bit i pojam, vječnost i vrijeme i tako dalje, bila je da idealizam metafizike ukine u *racionalnoj fizici* jednog jedinog prirodnog-ljudskog [komunizam kao naturalizam = humanizam, i obratno] medija: svijeta rada van ograničenih privrednih okvira u kojima se do sada razvijao. Marxova povijesna zasluga baš i jest u tome što je svijet rada prepoznao kao istinu „pojma“ (konkretnog pojma = ideje) pa se „realizacija filozofije“ putem revolucionarne teorije i prakse - *kritike* društva mogla ograničiti na ukidanje onih odnosa među ljudima u procesu proizvodnje koji priječe da dođe do zbiljskog identiteta „znanosti“ (kao imena Hegelove filozofije)⁴⁷ i rada.

U tom smislu Marxu je, kao i Nietzscheu na drugom putu, bilo stalo do prevladavanja metafizike realizacijom njenog programa, do pomirenja temporalnosti u smislu promjenljive prolaznosti i tem-

⁴⁶ Taj osnovni stav, ne samo spram Hegela, nego — kroz njega — spram filozofije kao *filozofije*, izražen u Rukopisima (1844), prihvaća jedan od *bitnih* motiva iz disertacije (1840/41) (I. c., str. 326 i sl.), da, čak iz predradnji za nju, ili za neko drugo cjelovito djelo (1838/39) (I. c., str. 216, 218).

⁴⁷ Usporedi Predgovor za *Phänomenologie des Geistes*, ed. Hoffmeister, F. Meiner, Hamburg 1952, str. 12: „Pravilnik u kojem egzistira istina može biti jedino njen znanstveni sistem. Zato raditi na tome da se filozofija približi formi znanosti — cilju da može odložiti svoje ime ljubavi spram znanja i bude zbiljsko znanje — to je ono što sam stavio pred sebe“.